

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на **Антоан Димитров Тонев**

на тема

ПРЕХОДЪТ ОТ ФЕДЕРАТСКИ СТАТУТ КЪМ РАННОСРЕДНОВЕКОВНА ДЪРЖАВНОСТ В ЕВРОПА И СРЕДИЗЕМНОМОРИЕТО

(IV – VII ВЕК)

от

Доц. д-р Димитър Й. Димитров

ВТУ „Св. Кирил и Методий“

Авторът на настоящата дисертация си е поставил нелеката задача да разгледа и анализира федератския статут и неговата роля при формирането на ранносредновековните държавни образувания, дефинирани обикновено като „държави от варварски тип“. Основният въпрос, който си поставя дисертантът и който прозира в хода на изложението е как т. нар. ‘варварски’ народи, преимуществено от германски произход, извършват прехода от федератския си статут към изграждането на ранносредновековната си държавност. Отговорът на този нелек въпрос е принудил дисертанта да напише един изключително обемист труд, който като цяло бих определил за успешен.

Представеният дисертационен труд на Антоан Тонев се състои от увод, три пространни глави, заключение, библиография и приложения, общо 601 страници. В **Увода** са поставени задачите и е защитена използваната методология. Сред основните задачи е открояването на

федератския статут и неговото развитие през вековете от времето на Римската република до късноримския свят. Методологическият подход е добре обоснован и ясно дефиниран. Очертана е хронологическата и териториалната рамка на изследването. Класифицирани са основните писмени извори, използвани в дисертацията.

Глава **Първа** е озаглавена „Федератският статут и ранносредновековната държавност”. Тази глава има до голяма степен теоретико-методологически характер. Разгледано е възникването и развитието на федератския статут по време на Републиката и Принципата. Особено внимание е обърнато на различните видове *foedus*. Посочени са приликите и различията с други известни категории, като „приятели” и „съюзници на римския народ”, както и статутът на т. нар. „клиентски държави”. Последният представлява едно изнасяне в полето на междудържавните отношения на характерната римска патронатно-клиентска система. Посочени са и новите тенденции в развитието на отношенията между Римската империя и ‘варварите’ от III век нататък. Всъщност от този век започва тенденцията, получила популярност през следващите два века, ‘варварски’ контингенти да участват директно в римската войска или да се използват за римски външно и вътрешнополитически цели. Добре са дефинирани отличията между т. нар. *foederati* и другите популярни прийоми за използване на презумптивно подчинените ‘варвари’, известни като *laeti* и *dediticii*. През IV и V век настъпва промяна във федератския статут, като федератите се настаняват отсам римските граници. Като ключов повратен момент е откритият договорът на Теодосий I с готите от октомври 382 г. Моето лично мнение е, че този договор е само следствие от драматичните събития през предишното десетилетие, довели до адрианополското поражение и смъртта на император Валент. А що се отнася до новите тенденции в отношенията

с готите, те получават своето развитие от договора на император Константин I с тях, а ключово е управлението на Констанций II и Валент. През V век картината се изменя допълнително, като на ‘варварите’ се предоставя територия в рамките на Империята и започва обособяването на новата ‘варварска’ държавност.

Дисертантът се е опитал да разкрие и представи на читателя изключително сложния и разнороден характер на различните съюзи, сключвани от Римската държава, които обикновено не се подчиняват на ясна правно-политическа концепция, а са извършени *ad hoc*, според обстоятелствата и нуждите на Империята. Освен това федератският статут в някои случаи изглежда повече като *wishful thinking* или плод на имперската пропаганда, нежели реалност.

Разгледани са също т. нар. късни федерати през VI век, които като че ли нямат желание да създават свои кралства/царства, е предпочитат да използват статута си на съюзни или интегрирани имперски войски и облагите, които този статут носи. Бих препоръчал на дисертанта в едно следващо изследване да се занимае по-подробно с арабските филархии на Изток от IV до ранния VII век, защото така ще има възможност да налучка по-добре приликите и отликите в развитието на предимно германските ‘варвари’ в Европа и арабите в Близкия Изток.

Втора и трета глава са до голяма степен информативно-описателни. Глава **Втора** е посветена на готите, техните ранни отношения с Империята и интегрирането им на имперска територия, като особено внимание е отделено на развитието на визиготската и остrogотска държавност. Особено интересна теза е изказана на стр. 238: заселването на визиготите в Аквитания е продукт на целенасочена политика от страна на западноримската власт за справяне с политическия хаос в галските земи. Така визиготите са настанени като въоръжена сила от страна на римската

власт, но по-късно, с отслабването на политическото влияние на Равена и особено след премахването на западноримския август, визиготите формират своето варварско кралство, след началото на VI век с нов център на Пиринейския полуостров. Интересна е и тезата за Теодорих Амал като ‘федератски’ заложник. Що се отнася до преместването на неговите остроготи в Италия, е потвърдена вече традиционната теза за ролята на източноримската власт в този процес.

Глава **Трета** се фокусира върху историческата съдба на вандали и франки. Правилно според мен дисертантът е събрал тези два доста различни случая в една глава, за да акцентира както върху големите разлики, от една страна, така и върху приликите помежду им, от друга. При създаването на кралството на вандали и алани в Северна Африка след 429 г. е отхвърлена категорично тезата за *foedus* между крал Гейзерих и управителя на Африка Бонифаций. Анализирани са и важният договор от 442 г., който до голяма степен се явява вече договор между равноправни субекти и с него се поставя и чисто юридически началото на едно самостоятелно кралство. При представянето на вандалския случай авторът се спира и на един ключов и актуален проблем за характера на тези ‘варварски групи’. Дисертантът е склонен да приеме, че става дума за преместване на цели народи, а не на военни групи/отряди, като на стр. 362 заявява, че няма да се задълбочава в този проблем. Според мен обаче работата би спечелила от един по-подробен анализ, защото отделните случаи са различни. Понякога действително става дума за цели народи, с жени, деца и старци, но в други случаи, особено при готите на Балканите, става дума за етническа смес с един доминиращ етнически елемент, който задава (само)названието и носи чертите на военен контингент със съпътстващо население и обоз към него. И отново бих повторил, че подробното анализиране на този проблем, както и на цялостната дискусия,

би било в плюс за този дисертационен труд. При представянето на развитието на кралството в Северна Африка ми се губи още и мястото на аланите, които са споменавани в названието, но тяхното реално присъствие се губи.

При анализа на франкския случай е отбелязано важното значение на федератския статут и на силното римско влияние за изграждането на франкската държавност, както и важната роля на православно християнско вероизповедание, което издига по важност Франкското кралство в очите на константинополските императори и имперската политика.

Във всички глави присъстват важни подглави, посветени на понятията *gens* и *regnum*, както и на степените на етническо самосъзнание и възприятие. Особено интересни според мен са случаите, когато конкретното етническо съзнание и самовъзприятие се превръща постепенно в политоним, който обхваща вече едно разнородно население. Допада ми и защитата от страна на дисертанта на реалното съществуване на определени етнически елементи и техните взаимовръзки, противно на доминиращата в последните десетилетия постмодернистка трактовка (с известни представители като П. Гиъри и Ф. Куртя), която се старее всячески да превърне етносите в мит и да ги представи като измислени, като продукт на чужда номинация.

В заключението са добре резюмирани тезите на автора за постепенната военно-политическа и социална трансформация на 'варварските' племена/*gentes* в държави от ранносредновековен тип посредством федератския статут и влиянието на римския свят и неговите институции.

Бих споменал някои основни приноси в дисертационния труд. На първо място е доброто и пространно дефиниране на различните договори и

на федератския статут, както и отношението му към други феномени, като „съюзниците”, летите и дедитициите, и клиентските държави. Н следващо място, авторът е представил в пространен и прегледен вид трансформацията на племенните общности във военизирани *gentes* и политически субекти с определена идеология и социална структура. Посочено е изрично, че федератският статут се оказва тази подходяща юридическо-идеологическа рамка, която улеснява възникването на варварски кралства на имперска територия, като прави процеса приемлив и за двете страни. За пръв път (поне в България) са сравнени тези процеси при различните групи готи, при вандалите и при франките. В случая с визиготите е лансирана и аргументирана интересната теза за тяхното настаняване в Южна Галия като резултат на целенасочена имперска политика, а не като акт на враждебност и деструкция. Любопитно е сравнението между държавите на визиготи и остроготи, с всички специфики, прилики и отлики. Аргументирана е и тезата за *translatio imperii* в случая с кралството на вандали и алани в Северна Африка. По отношение на различните подходи към темата, авторът заема категорична позиция в защита на реалното съществуване и специфичното развитие на различните народи, на етнонимите и политонимите с реално покритие, срещу популярните постмодернистки тези.

Забележките ми към дисертационния труд са малко и несъществени. Наред с направените пожелания за по-подробно изследване на някои проблеми, включително и в бъдеще време, бих искал да посоча още няколко дребни и предимно правописни и технически пропуски. На първо място, използването на запетаите очевидно не е силната страна на кандидата, въпреки иначе доста грамотно написания текст. Определението ‘Постримски’ не е съвсем правилно изписано според мен – аз бих препоръчал пост-римски. Определението ‘варварски народи’ и ‘варварски

кралства' е едно досадно наследство от минали векове, което предполага предпоставеното и надменно поведение на наследника на гръко-римската цивилизация, възприел античното отношение към другите. Затова бих препоръчал определението 'варварски' да бъде в кавички. Иначе искам да изразя задоволството си от адекватното използване от страна на автора на термините 'визиготски' и 'остроготски' вместо трайно навлезлите и очевидно дълбоко погрешни названия 'вестготи' и 'остготи'.

В заключение трябва да кажа, че пред нас е един добре написан и аргументиран текст. Изпълнени са и другите условия, като наличието на автореферат и достатъчно на брой публикации по темата. Затова бих препоръчал на колегите от уважаемото научно жури присъждането на научната и образователна степен „доктор” на кандидата Антоан Димитров Тонев.

Велико Търново

9 април 2015 г. (Велики Четвъртък)

/ /

Д. Димитров